

DIMENSIUNEA PRAXIOLOGICĂ A FORMĂRII COMPETENȚEI INTERCULTURALE A ELEVILOR DIN CICLUL LICEAL

THE PRAXIOLOGICAL DIMENSION OF DEVELOPING THE INTERCULTURAL COMPETENCE OF GENERAL SECONDARY STUDENTS

Ana-Maria ANDRIOAIE, profesor,
Colegiul „Mihai Eminescu Bacău
[ORCID:0009-0006-4844-1392](https://orcid.org/0009-0006-4844-1392)
andrioaianamaria@yahoo.com

CZU: 37.04(498) DOI: 10.46727/c.03-04-11-2023.p271-276

Abstract

The article presents the observation stage of the pedagogical experiment carried out in the framework of the thesis with the theme "Developing the intercultural competence of high school students in the context of the use of information technologies". For the deeper knowledge of the degree of development of the intercultural competence of the students who are part of the experimental sample and the control sample, an assessment questionnaire was applied. It comprises 72 items targeting the three components that form competence: knowledge, skills and attitudes. The items were formulated in accordance with the objectives of intercultural education and adapted from an assessment tool developed by the Pestalozzi Program and from a manual developed by the Council of Europe.

The second part of the article presents the key findings of the observation stage of the pedagogical experiment and illustrates the main areas of improvement during the formation stage of the pedagogical experiment. It also presents one good practice exemplar that was carried out in order to increase the level of awareness on human rights and equal treatment, with a focus on the Roma minority. The activity aimed to increase both citizens' level of awareness regarding their rights and the citizens' ability to react to discrimination and hate speech in public space.

Key words: intercultural, competence, praxeology, pedagogical, experiment, students.

Din perspectivă educațională, principiul asigurării egalității de șanse este unul dintre principiile care guvernează învățământul preuniversitar și superior, cât și învățarea pe tot parcursul vieții. Din punct de vedere pedagogic, egalitatea de șanse reprezintă „egalitate de acces și de tratament școlar, indiferent de mediul socioeconomic din care provin, indiferent de potențialul fizic sau de abilitățile lor intelectuale, de etnie, religie etc”. [1, p. 83] La nivel praxiologic, egalitatea de șanse înseamnă a trata oamenii în mod corect, a evita prejudecățile, dar și a crea condiții care să aprecieze diversitatea și să promoveze demnitatea umană în mediul de lucru și în societate.

Egalitatea șanselor se traduce prin oferirea de opțiuni multiple pentru capacități și aptitudini diferite, o educație deschisă pentru toate persoanele, indiferent de vârstă și condiții socio-economice, dar și o educație pentru fiecare, în funcție de nevoile sale specifice, prin care se încurajează diversitatea și se creează premisele egalității șanselor de acces în viața socială.

Conform Marinescu M. [6, p. 199], asigurarea egalității de șanse în educație este unul din criteriile de succes în realizarea educației interculturale în școală, alături de următoarele criterii: asigurarea unui echilibru între diferitele finalități majore ale educației, asigurarea de multiple posibilități de comunicare și colaborare, chiar între grupuri diferite, reflectarea realității specifice societăților multiculturale în toate tipurile de curriculum, dar și prezentarea informațiilor din perspective multiple, pentru a stimula conștiința unității prin diversitate.

În viziunea autorilor Donders & Laaksonen, punctul de legătură dintre competența interculturală și asigurarea egalității de șanse rezidă în principiile de bază ale drepturilor omului. În special, principiile drepturilor omului de interrelație, egalitate, respect, demnitate,

participare, incluziune și împuternicire sunt toate strâns aliniate cu competențele interculturale. [8, pp.39-40]

Competențele interculturale înglobează o gamă largă de cunoștințe, abilități și atitudini transversale și se bazează pe unul din cei patru piloni ai cunoașterii dezvoltați de J. Delors, în vederea dezvoltării holistice a personalității umane. Dezideratul educațional de a învăța să trăiești împreună cu ceilalți sau a conviețui se referă la cooperare, comunicare și participarea la activitățile umane.

A învăța să trăiești împreună cu ceilalți este unul din cei patru piloni ai cunoașterii și ai educației propus de J. Delors în Raportul pentru UNESCO al Comisiei Internationale pentru educație în sec. XXI cu titlul „Educația – Comoara Lăuntrică”, alături de a învăța să faci, a învăța să fii și a învăța să știi. Acest tip fundamental de educație presupune achiziționarea de competențe transversale care vor facilita adaptarea elevilor la o lume dinamică, în continuă schimbare, prin dezvoltarea capacității de a relaționa cu cei din jur, de a empatiza cu ei, de depășire a prejudecăților, de a colabora în echipe caracterizate prin diversitate, de a participa la rezolvarea de probleme etc.

Consiliul Europei propune o diferențiere între trei concepte înrudite: diversitatea, care este văzută ca „variație în cadrul unui grup mai mare care împărtășește o bază comună”, implicând astfel deschidere, acceptare și incluziune. Alteritatea, pe de altă parte, presupune „comparație cu accent pe diferență”, fiind un teren propice apariției atitudinilor de prejudecată și discriminare, dar și a excluziunii. [5, p. 22]

Competența de a învăța să trăiești împreună cu ceilalți este importantă pentru a elimina diviziunile societale care par să se intensifice în societatea secolului al XXI-lea. Din această perspectivă, este important să îi înțelegem mai bine pe ceilalți, în special pe cei ale căror convingeri și practici pot fi destul de diferite. Se pot face multe progrese pentru a ajuta la îmbunătățirea competențelor de a trăi și de a lucra împreună, în ciuda diferențele care par să separe și, uneori, să înghită oamenii, ducând la conflicte și chiar la război. Aceste deziderate educaționale pot fi atinse prin dezvoltarea competențelor interculturale și promovarea dialogului intercultural. Multe organizații internaționale, cum ar fi UNESCO, lucrează pentru a forma sentimentul de empatie și solidaritate în rândul elevilor de toate vârstele pentru ca aceștia să acționeze ca cetățeni globali în conformitate cu Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă, în special Obiectivele de Dezvoltare Durabilă 4 (privind educația) și 16 (de a promova societăți juste, pașnice și incluzive).

Educația pentru cetățenie globală își propune să încurajeze elevii de toate vârstele să își asume roluri active, atât la nivel local, cât și global, în construirea unor societăți mai pașnice, tolerante, incluzive și mai sigure și se bazează pe trei domenii de învățare:

1) cognitiv: cunoștințe și abilități de gândire necesare pentru a înțelege mai bine lumea și complexitățile ei;

2) socio-emoțional: valori, atitudini și abilități sociale care le permit elevilor să se dezvolte afectiv, psihosocial și fizic și să trăiască împreună cu ceilalți în mod respectuos și pașnic;

3) comportamental: conduită, performanță, aplicare practică și implicare. [9].

Cercetarea pedagogică de față face parte din experimentul pedagogic al tezei cu tema „Formarea competenței interculturale a elevilor de liceu în contextul utilizării tehnologiilor informaționale”. Evaluarea stadiului actual de formare a competenței interculturale la elevii de

liceu face parte dintr-o cercetare pedagogică de natură inductivă, care presupune „acumulare de date experimentale și teoretico-metodologice, în vederea fundamentării științifice a demersurilor acționale și teoretice, care îmbogățesc și orientează teoria și practica educației” [7, p. 7].

Pentru cunoașterea mai profundă a gradului de dezvoltare a competenței interculturale a elevilor Colegiului „Mihai Eminescu” Bacău și în vederea optimizării acestuia, se derulează o cercetare științifică prin metoda experimentului pedagogic. Scopul experimentului pedagogic constă în validarea prin experiment a modelului pedagogic de formare a competenței interculturale a elevilor de liceu în contextul utilizării tehnologiilor informaționale.

Cercetarea urmărește o schimbare de obiective strategice, printre care cele mai relevante sunt: valorificarea unor noi resurse metodologice, accentuarea caracterului formativ al învățământului, promovarea de noi tipuri de relații educative, transformarea educatului în subiect al învățării și valorificarea autoinstruirii. Această inovare microeducațională are ca rezultat îmbunătățirea practicii educaționale la nivelul Colegiului „Mihai Eminescu” Bacău [7, p. 9]. Obiectivele vizează transformarea calitativă a unor mentalități, eliminarea unui comportament învechit al elevilor și al cadrelor didactice, dublată de promovarea unui nou tip de comportament care asigură eficiență sporită procesului educațional. Odată formată prin experimentul pedagogic, competența interculturală poate fi demonstrată prin „reprezentarea pozitivă a celuilalt” [4, p. 56] și prin adoptarea unei mentalități deschise față de alteritatea de orice tip.

Eșantionul de cercetare constă din trei clase din învățământul liceal, care au permis constituirea unei baze de eșantionare consistente. Eșantionul experimental este constituit din elevii clasei a XI-a C, filiera teoretică, profil uman, specializarea filologie, iar din eșantionul martor fac parte elevii clasei a XI-a A, filiera teoretică, profil real, specializarea matematică-informatică și elevii clasei a XI-a E, filiera teoretică, profil real, specializarea științe ale naturii.

Tabelul 1. Caracteristicile demografice ale eșantionului experimental și ale eșantionului martor

Criteriu	Eșantionul experimental	Eșantionul martor	
	Clasa a XI-a C	Clasa a XI-a A	Clasa a XI-a E
Număr de elevi de elevi	33	23	28
Fete	21	4	17
Băieți	12	19	11
Mediul rural	14	15	17
Mediul urban	19	8	11
Număr de elevi cu reședința în alt județ	1	1	0
Media clasei în anii școlari 2021-2022 și 2022-2023	8.73	8.04	8.02
Număr de elevi din Republica Moldova	1	0	1
Număr de elevi de alte etnii	0	0	0

După cum se poate constata în tabelul 1, în faza constatativă a experimentului s-a asigurat echivalența între eșantionul experimental și cele de control. Astfel, ele pot fi considerate comparabile sub toate aspectele.

Criteriul de selecție între cele trei clase din lotul de cercetare a constat din specializarea clasei. Învățământul liceal vizează dezvoltarea și diversificarea competențelor-cheie și formarea competențelor specifice în funcție de filieră, profil, specializare sau calificare. Profilul real se bazează pe științe exacte, în timp ce profilul uman se bazează pe științe umaniste și sociale. Astfel, profiul uman este mai predispus spre observarea interrelaționărilor dintre diversele culturi și valorile umanității, care face obiectul de studiu al educației interculturale.

Cercetarea pedagogică se realizează printr-o anchetă bazată pe chestionar care a cuprins întrebări cu răspunsuri precodificate. Conținutul întrebărilor este direcționat către obținerea unor informații cu privire la stadiul actual al dezvoltării competenței interculturale în rândul elevilor de liceu.

Chestionarul de constatare cuprinde 72 de itemi care vizează cele trei componente care formează competența: cunoștințe, abilități și atitudini. Itemii au fost formulați în concordanță cu obiectivele educației interculturale, așa cum sunt ele definite de către savantul Ioan Bontaș:

-dobândirea de informații necesare pentru „cunoașterea diversității entităților culturale ale diverselor entități etnice (naționale)”.

-„formarea de convingeri, certitudini și sentimente înalte interculturale ertității entităților culturale ale diverselor entități etnice (naționale)” care duce la conviețuirea interculturală [2].

-„formarea de priceperi, deprinderi (abilități) și chiar obișnuințe de a conviețui efectiv în condițiile interacțiunii culturale” în vederea excluderii discriminării, intoleranței, urii sau chiar separatismului sub raport teritorial [2, p. 98].

Procesul de elaborare a itemilor din chestionarul de constatare s-a aliniat viziunii savantului Sorin Cristea care consideră că metodologia de cercetare specifică pedagogiei interculturale este de tip interdisciplinar și pluridisciplinar „bazată pe inițiative de <<pedagogizare>> a socialului sau pe transfer al unor concepte din alte științe sociale (cultură, contextualizare, socializare, egalizare, globalism, integrare, migrație, imigrație, drepturile omului, cooperare internațională etc.)” [4, p. 54]. Așadar, chestionarul de constatare a fost elaborate în așa fel încât să evalueze problematica formării competenței interculturale dintr-o perspectivă complexă.

Itemii au fost adaptați după instrumentul de evaluare al competenței interculturale elaborat de către Programul Pestalozzi [3, pp. 2-3] și după un manual pe tematica competenței interculturale elaborat de către Consiliul Europei [5, pp. 34-35, 52-54].

Secțiunea referitoare la cunoștințele elevilor cuprinde itemi cu privire la: cunoștințe despre interacțiune (itemii 1-7), cunoștințe despre practici sociale (itemii 8-9), cunoștințe despre rolul actorilor politici și sociali -indivizi sau instituții- (itemii 10-12), dar și cunoștințe despre viziuni asupra lumii și sisteme de credințe (itemii 13-18).

Secțiunea referitoare la abilitățile elevilor cuprinde itemi cu privire la: interacțiune (itemii 19-25), multiperspectivitate (itemii 26-32), gândire critică (itemii 33-36), rezolvarea de probleme și colaborare (itemii 37-43) și abilitatea de autodezvoltare (itemii 44-46).

Secțiunea referitoare la atitudinile elevilor cuprinde itemi cu privire la: respect (itemii 47-53), toleranța ambiguității (itemii 54-58), deschidere și curiozitate (itemii 59-61), empatie (itemii 62-63), conștiința de sine (itemii 64-69), precum și încrederea de a critica opinii și de a accepta critica propriilor opinii (itemii 70-72).

Rezultatele testului pedagogic de cunoștințe aplicat eșantionului experimental relevă că, în cazul eșantionului experimental, este necesar să se aplice intervenții pedagogice în marea

majoritate a domeniilor aferente competenței interculturale care au fost testate. În timpul etapei de formare a experimentului pedagogic, cunoștințele elevilor trebuie îmbunătățite cu privire la următoarele domenii: cunoștințe despre interacțiune, cunoștințe despre practici sociale și cunoștințe despre rolul actorilor politici și sociali -indivizi sau instituții. Este necesar să se dezvolte abilitățile elevilor cu privire la: multiperspectivitate, gândire critică, rezolvarea de probleme și colaborare, dar și abilitatea de autodezvoltare. Se impune să se formeze atitudinile elevilor în ceea ce privește toleranța ambiguității, empatie și încrederea de a critica opinii și de a accepta critica propriilor opinii. Se remarcă nevoia de a se insista asupra dezvoltării gândirii critice, a toleranței ambiguității și a empatiei.

În vederea realizării etapei de formare a experimentului pedagogic, este necesar să insistăm asupra itemilor la care s-au înregistrat cele mai mici procente și la care, implicit, este necesară intervenția pedagogică imediată.

Abilitatea de gândire critică a elevilor a fost evaluată prin următorii patru itemi:

1. Folosesc toate informațiile disponibile și abilitățile mele de analiză pentru a-mi verifica interpretările.
2. Analizez critic interpretările oferite de alții, inclusiv de persoane sau surse cu autoritate.
3. Ofer diferite modalități de interpretare a ideilor și acțiunilor oamenilor.
4. Ofer argumente clare pentru a-mi explica gândurile și alegerile.

Atitudinea referitoare la toleranța ambiguității a elevilor din eșantionul experimental a fost testată prin următorii cinci itemi:

1. Mă simt confortabil în medii culturale diferite.
2. Sunt dispus / dispusă să las deoparte, temporar, valorile și normele mele.
3. Am răbdare atunci când mă confrunt cu situații necunoscute sau incerte.
4. Interacționez în mod pozitiv chiar dacă nu știu cu certitudine ce simt sau gândesc ceilalți.
5. Sunt conștient / conștientă de faptul că modul meu de gândire și acțiune este influențat de un set de valori și norme.

Încrederea de a critica opinii și de a accepta critica propriilor opinii a fost testată prin următorii itemi:

1. Arăt că nu mă tem să fiu în dezacord cu alții.
2. Sugerez modalități alternative de a vedea și de a face lucrurile.
3. Arăt că accept ca ideile și opiniile mele să fie criticate.

Analiza datelor obținute în etapa de constatare relevă faptul că este necesar ca experimentul de formare să urmărească formarea cunoștințelor, abilităților și atitudinilor necesare formării competenței interculturale a elevilor de liceu dintr-o perspectivă complexă. Principalele puncte ale intervenției pedagogice constau în dezvoltarea următoarelor cunoștințe, abilități și atitudini ale elevilor: flexibilitate, toleranța ambiguității, autoreflexie, atitudine deschisă, sensibilitate, adaptabilitate și gândire laterală.

În cadrul etapei de formare a experimentului pedagogic, s-a implementat o gamă largă de activități educative în vederea formării competenței interculturale a elevilor de liceu. O astfel de activitate educativă a avut loc în cadrul proiectului „Cunoașterea (r)omului de lângă tine”, program finanțat de Islanda, Liechtenstein și Norvegia prin Granturile SEE. Scopul proiectului este de a crește nivelul de conștientizare asupra drepturilor omului și tratamentului egal, cu focus pe minoritatea roma, activitățile propunându-și să crească atât nivelul de conștientizare a cetățenilor cu privire la drepturile lor precum și capacitatea cetățenilor de a reacționa fata de

discriminare și discursul instigator la ura în spațiul public. Pentru acest proiect, s-a încheiat un acord de parteneriat între Fundația Agenția de Dezvoltare Comunitară „Împreună” și Colegiul „Mihai Eminescu” Bacău. O elevă din eșantionul experimental a realizat o activitate la clasa pe tema incluziunii.

La începutul activității, eleva a prezentat profilul de activitate al Agenției “Împreună”. Apoi, a rugat elevii să scrie pe o foaie de hartie care este cea mai mare teamă pe care o au ei. Unii elevi au menționat teama de singurătate, teama de eșec, teama de a fi părăsit de părinți, teama de a fi urmărit, teama de a fi judecați. teama de a nu fi înțeles etc. Toate aceste foi de hârtie au fost colectate într-o pălărie.

Ulterior, eleva a invitat colegii de-ai ei în fața clasei. Aceștia au extras bilețele din pălărie și au dat sfaturi celor care au scris că au teama respectivă. Opțional, elevii care au scris teama respectivă au ridicat mâna în mod voluntar și și-au recunoscut teama. Acest moment a fost profund emoționant, deoarece elevii au dat mărturie emoționantă inspirată din propria viață.

În următoarea parte a lecției, eleva a cerut elevilor să definească termenii de stereotip, prejudecăți și discriminare. După acest exercițiu de brainstorming, eleva a prezentat definițiile acestor termeni. La cererea elevilor, ea a realizat un joc cu o minge de hârtie care a fost pasată elevilor. Elevii au menționat o prejudecată pe care o aveau ceilalți elevi despre ei și care nu era adevărată. Una din aceste prejudecăți s-a referit exact la apartenența la etnia romă.

În continuare, eleva a prezentat și discutat următoarele filmulețe educative:

https://www.tiktok.com/@norraromania/video/7207833515797351685?_r=1&_t=8aV10AxvVp7

<https://www.youtube.com/watch?v=Bb83Xuql5sw&t=24s>

https://www.youtube.com/results?search_query=despre+masca+asta

Aceste filmulețe au fost urmate de discuții despre efectele discriminării în general și asupra romilor în particular. Lecția s-a finalizat cu îndemnul de a fi mai buni unii cu alții, de a nu judeca pe nimeni la primul impuls și de a oferi ajutor și înțelegere.

Bibliografie

1. Bocoș, M., Răduț-Taciu R., Stan C. *Dicționar praxiologic de pedagogie*. Pitești, Editura Paralela 45, 2015, Vol. 2: E-H, 570 p., ISBN 978-973-47-2312-3
2. BONTAȘ, Ioan. *Tratat de pedagogie*. București: Ed. ALL, 2008. 410 p. ISBN 978-973-571-738-4
3. Centrul European Wergeland [online]. *Recunoașterea competenței interculturale – Cum știi dacă sunt competent / competentă intercultural?*. Last edited: 21 January 2022, 05:54 [cit. 26.04.2023]. Disponibil: <https://www.coe.int/t/dg4/education/pestalozzi/Source/Documentation/ICCTool2014/ICToolRO.pdf>
4. CRISTEA, S. Pedagogia interculturală. In: Revista Didactica Pro ..., revistă de teorie și practică educațională, Numărul 2(48) /2008, pp. 54-56, ISSN 1810-6455
5. Huber, Joseph (coord): *Intercultural Competence for All – Preparation for Living in a Heterogeneous World*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2012, 121 p. ISBN 978-92-871-7356-0
6. Marinescu, M., *Noile educații în societatea cunoașterii*. București: Pro Universitaria, 2013, 270 p. ISBN 978-606-647-618-8
7. SILISTRARU, Nicolae. *Cercetarea pedagogică: (ghid metodologic)*. Chișinău: Universitatea de Stat din Tiraspol, 2012. 101 p. ISBN 978-9975-76-081-2.
8. Donders, Y., & Laaksonen, A. (2014). Taking a human rights-based approach to intercultural competencies. Paris: UNESCO., pp. 26-47, disponibil: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000259118>
9. <https://www.un.org/en/academic-impact/page/global-citizenship-education>